

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

(ΕΒΡΑΒΕΥΘΗ ΥΠΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ)

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΜΗΝΑ Δ. ΜΥΡΤΙΔΟΥ
1952

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΟΙ ΣΛΑΒΟΙ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Πρὶν εἰσέλθω εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος περὶ τῶν Σλάβων ἐν Ἑλλάδι, ὀφείλω εἰσαγωγικῶς νὰ προτάξω ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν παρ' ἡμῖν κατὰ τὴν τελευταίαν τριακονταετίαν ἀσχοληθέντων περὶ αὐτό¹.

Τὸ ζήτημα ἐτέθη ἐπὶ ὀρθῆς βάσεως μόλις ἔσχατως. Κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἔγραψαν καὶ διήνοιξαν νέας ὁδοὺς οἱ ἑξῆς :

1. Κ. Ἀμαντος, Σλάβοι καὶ σλαβόφωνοι εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας: Ἰατρικὴ 3 (1925) σ. 319 κ.ἑ. καὶ Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 7 (1932) σ. 334 κ.ἑ. Νομίζει, ὅτι ἡ πληθὺς τῶν σλαβικῶν τοπωνυμίων ὀφείλεται εἰς τὸν νομαδικὸν βίον τῶν Σλάβων· ἀλλ' ἰδὲ κατωτέρω (σ. 73 κ.ἑ.).

2. Ἀ. Κεραμόπουλλος, Τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι, Ἀθῆναι 1939.

3. Ἀ. Χατζῆς, Τρίκαλος—Τρίκκη, Ἀθῆναι 1940, σ. 9. Ἐκεῖ ὑποστηρίζω, ὅτι ἡ Τρίπολις (κοινῶς Ντρομπολιτσά) τῆς Ἀρκαδίας δὲν εἶναι ἴδρυμα Σλάβων, ἀλλ' ὅτι τὸ ὄνομα ὀφείλεται κατ' ἐμὲ εἰς ἀπλὴν δασικὴν θέσιν (*dobrolitza*==δασύλλιον).

Περὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς παρατηρήσεώς μου ταύτης θὰ εἶπω καὶ κατωτέρω.

Τὴν βάσιν τῆς θεωρίας μου περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν σλαβικῶν τοπωνυμίων ἐν Ἑλλάδι ἀνέπτυξα πλατύτερον ἐν τῇ Εἰσηγητικῇ μου ἐκθέσει² περὶ τῆς ἐναισίμου διατριβῆς τοῦ Κ. Ρουνίου (1943), περὶ ἧς ἰδὲ εὐθὺς κατωτέρω· ἐκεῖ ὑπεστήριξα, ὅτι ἡ πληθὺς τῶν σλαβικῶν τοπωνυμίων ὀφείλεται εἰς τὸν ποιμενικὸν χαρακτῆρα τῶν ἐπηλύδων Σλάβων (ἰδὲ κατωτέρω).

Ταῦτα ἐπανέλαβον ἐν τοῖς περιοδικοῖς Ἀπολογητικῇ 1 (1945) φ.

1. Μεγάλας ὑπηρεσίας προσφέρει τὸ βιβλίον τοῦ Π. Πατριαρχέα, Ὁ Θεσαυρὸς τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, Ἀθῆναι 1933. Τὴν ὑπόδειξιν διατριβῶν τινῶν ὀφείλω καὶ τῷ Ἡ. Γεωργίου, ἔκ. σ. 5 κ.ἑ.

2. Ἐν ταύτῃ δὲν εἶχον ὑπ' ὄψιν τὰς ἐργασίας ξένων ἐρευνητῶν γραψάντων ἔσχατως περὶ τοῦ σλαβικοῦ ζητήματος.

1 σ. 7 – 8 καὶ Ἐπιστήμη 1 (1945) φ. 2 σ. 6 – 7, 2 (1946) φ. 4 σ. 3, φ. 5 σ. 3 – 4, φ. 6 σ. 4 – 5.

4. Κ. Ῥοῦνιου, Τοπωνύμια τῆς Ἀρκαδίας. (Περὶ τοῦ ζητήματος τῶν ἐν Ἑλλάδι ξενοφώνων τοπωνυμίων). Διατριβὴ γλωσσολογική. Ἀθῆναι 1943, σελίδες 254 (γραφομηχ.).

Ἡ ἀξιόλογος αὕτη (ἐναίσιμος) διατριβή, ὡς ἐτόνισα καὶ ἐν τῇ Εἰσηγητικῇ μου ἐκθέσει, προάγει πολὺ τὴν ἔρευναν περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι ξενοφώνων τοπωνυμίων· δυστυχῶς μέχρι τῆς σήμερον δὲν ἔδημοσιεύθη.

5. Δ. Ζακυθηνός, Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι καὶ αἱ σλαβικαὶ τοπωνυμιαί. Νέα Ἐστία 18 (1944) σ. 485 – 490 καὶ 536 – 542 καὶ Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι. Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, Ἀθῆναι 1945.

Καὶ αἱ δύο αὗται ἐργασίαι περιέχουσι πολλὰς καὶ καλὰς παρατηρήσεις ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ζήτημα.

6. Ἀ. Κεραμόπουλλος, Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ βόρειοι γείτονες, Ἀθῆναι 1945, σ. 92, 93, 97 καὶ 126.

7. Ἀ. Χατζῆς, Τὸ ὑπέροχον γένος τῶν Ἑλλήνων : Ἀπολογητικὴ 1 (1945) φ. 1 σ. 7 – 8, Ῥουμελία καὶ Βούλγαροι : Ἐπιστήμη 1 (1945) φ. 2 σ. 6 – 7, Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι : Ἐπιστήμη 2 (1946) φ. 4 σ. 3, φ. 5 σ. 3 – 4, φ. 6 σ. 4 – 5.

Αἱ ἐργασίαι μου αὗται βάσιν ἔχουσι τὴν Εἰσηγητικὴν μου ἐκθεσιν περὶ τῆς διατριβῆς τοῦ Γυμνασιάρχου Κ. Ῥουνίου (1943)· λυποῦμαι, διότι ἠγνόησα ἐν αὐταῖς τὰς ἐργασίας τοῦ καθηγητοῦ Δ. Ζακυθινοῦ (1944 καὶ 1945), περὶ ὧν εἶπον ἀνωτέρω.

8. Σ. Κυριακίδης, Βούλγαροι καὶ Σλάβοι εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν, Θεσσαλονίκη 1946, σ. 45.

9. Ἡ. Γεωργίου, Τοπωνυμιολογικαὶ ἔρευναι. (Θεσσαλικά καὶ Ἡπειρωτικά τοπωνύμια). Μέρος Α', Ἀθῆναι 1951.

Ἡ ἐργασία αὕτη ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα, διότι οὐ μόνον καταλήγει εἰς σοβαρὰ συμπεράσματα, ἀλλὰ καὶ παρέχει πλουσιωτάτην βιβλιογραφίαν. Κρίσιν αὐτῆς ἔδημοσιεύσαμεν ἐν τῷ περιοδικῷ Ἐπιστήμη 7 (1952) σ. 80.

* * *

Τὸ ζήτημα τῶν σλαβικῶν ἐποικήσεων ἐν Ἑλλάδι ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ μελετήσω ἤδη ἀπὸ τῶν φοιτητικῶν μου χρόνων λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ διατριβῆς, ἣν ἀνέθηκέ μοι νὰ συντάξω ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλός μου

Σπυρίδων Λάμπρος καὶ ἦν ἀνεκοίνωσα (1903 – 1904) ἐν τῷ Ἱστορικῷ Φροντιστηρίῳ αὐτοῦ. Ἐσχάτως δὲ πάλιν ἐπανῆλθον εἰς τὸ αὐτὸ ζήτημα λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ διδακτορικῆς διατριβῆς, ἧς τὴν εἰσήγησιν ἀνέθηκέ μοι (1943) ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολή. Ἐν τῇ εἰσηγήσει μου λέγω τὰ ἑξῆς σχετικά : « Δίαν ἐπικαίρως ἔρχεται ἡ ἐργασία τοῦ ὑποψηφίου. Τὰ φληναφήματα τοῦ ἀργυρωνήτου (πβ. Α. Χατζῆν, Μυζηθρᾶς – Μυστρᾶς : περιοδ. Πνεῦμα 4 [1944] σελ. 23 σημ. 18) Fallmerayer κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔτυχον καὶ πάλιν προσοχῆς· ἔχω ὑπ' ὄψιν μου φύλλον σοβαρᾶς Γερμανικῆς ἑφημερίδος (*Frankfurter Zeitung, Berichte* σελίς 2, 6 Ἰουνίου 1943), ἔνθα γίνεται λόγος καὶ πάλιν περὶ ἔξαφανίσεως τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων. Ἐνῶ δηλαδὴ ἐν Γερμανίᾳ κυρίως ἀντήχησαν τὰ κηρύγματα τὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Fallmerayer ἀνατρέψαντα, ἐκεῖ πάλιν γίνεται ἀπόπειρα ἀναστρώσεως τοῦ καταπεσόντος οἰκοδομήματος τοῦ ψεύδους, τῆς ἀπάτης καὶ τοῦ μίσους. Εἶναι ἄξιον μνείας, ὅτι διὰ λόγους, οὓς δὲν θέλω νὰ εἶπω¹, αἱ γνῶμαι τοῦ Fallmerayer γίνονται ἀντικείμενον ὅλως ἰδιαιτέρας φρονίδος· ἀναφέρω μόνον, ὅτι ἐγράφη καὶ ἐναίσιμος διατριβὴ περὶ τῶν γνωμῶν αὐτοῦ (*H. O. Eberl, Jakob Philipp Fallmerayers Schriften in ihrer Bedeutung für die historische Erkenntnis des grüco-slavischen Kulturkreises, Kiel 1930*)».

Τὴν κίνησιν ταύτην ἐν Γερμανίᾳ, ἣτις ὀφείλετο, ὡς ἐδήλωσα ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς Σχολῆς, εἰς καθαρῶς πολιτικούς λόγους εὐχερῶς διαφαινομένους, ἦλθε νὰ συμπληρώσῃ ἡ ἔκδοσις τοῦ βιβλίου τοῦ ἀναντιρρήτως ἐπιφανοῦς Γερμανοῦ σλαβολόγου Max Vasmer, ὅστις διὰ τοῦ ὀγκώδους αὐτοῦ ἔργου *Die Slaven in Griechenland* (=οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι), Berlin 1941, προφανῶς εἶχε σκοπὸν νὰ καταστήσῃ εὐχερέστερον τὸ ἔργον τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ· τοῦτο φαίνεται σαφῶς ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐξεδόθη τὸ εἰρημένον βιβλίον κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς κηρύξεως τοῦ Ἑλληνογερμανικοῦ πολέμου· ὡς ἐδήλωσα δὲ κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς Σχολῆς, τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γερμανίας κατηύθυνε βεβαίως τὰ βήματα τοῦ Γερμανοῦ σλαβολόγου. Εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Max Vasmer θὰ δώσωμεν προσεχῶς Θεοῦ θέλοντος μακρὰν ἀπάντησιν, δι' ἧς θὰ δείξωμεν 1. ὅτι ἐν σπουδῇ συνεπλήρωσε τὸ βιβλίον αὐτοῦ ὁ διαπρεπὴς σλαβολόγος, 2. ὅτι ὑπερτιμᾶ τὴν σημασίαν τοῦ φαινομενικῶς μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν σλαβικῶν τοπωνυ-

1. Ταῦτα ἐγράφοντο ὑπὸ γερμανικὴν κατοχὴν.

μίων καὶ 3. ὅτι ὀφείλομεν νὰ ἐξετάσωμεν ἐπὶ ἄλλων βάσεων τὸ ζήτημα τῶν σλαβικῶν ἐποικήσεων¹. Ἐν τῇ ἀπαντήσει ἡμῶν θὰ τονίσωμεν τὴν ἀνάγκην τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Ἡμεῖς ἐνταῦθα μόνον ὀλίγα σημεῖα τοῦ βιβλίου τοῦ Vasmer θὰ ἐξετάσωμεν.

Ὁ Vasmer ἀναγράφει πολλὰ τοπωνύμια, ἅτινα, ὡς αὐτὸς ἀναγνωρίζει, δὲν ἔχουσι σλαβικὴν ἀρχὴν· οὕτως ἐν σ. 113 ἀναγράφει τὸ *Γαύριον* τῆς νήσου Ἄνδρου, ὅπερ, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ, εἶναι ἀρχαῖον ἑλληνικόν! Ἄλλ' οὕτω γίνεται ὁ ὄγκος τοῦ βιβλίου μείζων. Ὁμοίως ὑποθέτει, ὅτι τὸ ἐν Ἄνδρῳ τοπωνύμιον *Ζα(γ)γανιάρη*² δύναται νὰ εἶναι σλαβικόν· δηλαδὴ οὐδὲ ἐν ἀναντίρρητον σλαβικὸν τοπωνύμιον ἐν Ἄνδρῳ ὑπάρχει· καὶ ὅμως ἐν σ. 317 λέγει, ὅτι ἐν Ἄνδρῳ εὔρε 2 σλαβικὰ τοπωνύμια καὶ ἐξάγει συμπεράσματα. Ἐγὼ ἔχων ὑπ' ὄψιν ταῦτα καὶ ἄλλα πολλά, περὶ ὧν ἄλλαχού, ὀφείλω νὰ διακηρύξω, ὅτι ὁ Vasmer ἐν πολλοῖς εἶναι ἀναξιόπιστος!

Ὁ Vasmer βεβαίως ἐπιθυμεῖ νὰ δείξῃ τίνα τοπωνύμια ὀφείλονται τοῖς Σλάβοις· ἀλλὰ τὸ χωρίον *Τόμπρον* (*Ντόμπρον*), περὶ οὗ λέγει ἐν σ. 31, ὠνομάσθη κατ' ἐμὲ ἀπὸ ΕΛΛΗΝΟΣ, ὅστις ἔκαλεῖτο (βεβαίως σκωπτικῶς) *Τόμπρος* : πβ. (τοῦ *Μαρκόπουλλον*) τὸ *Μαρκόπουλλον*. Οὐδεὶς θὰ τολμήσῃ νὰ εἴπῃ, ὅτι τὸ χωρίον *Μαρκόπουλλον* (Ἄτικῆς) εἶναι ἴδρυμα Ῥωμαίων (*Marcus + pullus*!), ἢ τὸ χωρίον *Χατζῆ* (Μεσσηνίας) ἴδρυμα Ἀράβων (ἀραβ. *hadzi* = προσκυνητής). Ὁμοίως τὸ χωρίον *Μουτσιάρες* εἶναι ἴδρυμα Ἑλλήνων (βοᾶ ὁ πληθυντικὸς ἀριθμὸς!)· αὐτὸς ὁ Vasmer (σ. 63) ὁμολογεῖ, ὅτι ὑπάρχει νεοελληνικὸν οὐσ. *μουτσιάρα* = ἀνάβρυσις ὕδατος. Τὸ ἐν Κερκύρα χωρίον *Βιρὸν* θεωρεῖ ἴδρυμα Σλάβων· ἀλλ' αὐτὸς ὁ Vasmer (σ. 16) λέγει, ὅτι ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ *βιρὸν* = στάσιμον ὕδωρ! Ἐν Κρήτῃ ὑπάρχει χωρίον *Τοπόλια*· καὶ τοῦτο θεωρεῖ ὁ Vasmer (σ. 175) ἴδρυμα Σλάβων! Ἀλλὰ νεοελλην. *τοπόλι* (τὸ) = λεύκη· ὥστε τὸ χωρίον *Τοπόλια* εἶναι ἴδρυμα Ἑλλήνων.

Ἄλλα παραδείγματα — ἔχω συλλέξει πολλὰ — παραλείπω³. Ὅτι

1. Περὶ τῶν σλαβικῶν ἐπιδρομῶν (μετὰ βιβλιογραφίας) πβ. Ensslin, Pauly - Wissowa RE. λ. Slav. Einfälle.

2. Κατ' ἐμὲ ὠνομάσθη ἀσφαλῶς ἀπὸ κτήματος Ἑλληνοσ, ὅστις ἔφερε τὸ γνωστὸν νῦν οἰκογενειακὸν ὄνομα *Ζαγανιάρης*!

3. Ὁ Vasmer θεωρεῖ τὸ μικρὸν χωρίον *Καλπάκι* τῆς Ἀρκαδίας ὡς ἴδρυμα Σλάβων, ἀγνοεῖ ὅμως, ὅτι ἡ σλαβ. λ. *καλπάκι* ἔχει εἰσέλθει ἐσχάτως εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ δι' αὐτῆς ὠνομάσθη ἐν Ἀρκαδίᾳ θέσις τις, ἣτις μόλις πρὸ 2 δεκαετηρίδων κατωκλήθη, ὡς διδάσκουσιν οἱ πίνακες ἀπογραφῆς.

αἱ ἑλληνικαὶ λέξεις τόμπρος, μουτσιάρα, βιρόν, τοπόλι κτλ. προῆλθον ἐκ σλαβικῶν λέξεων, εἶναι ἄλλο ζήτημα. Κατὰ τὴν ἀρχὴν δηλαδή, ἦν τίθησιν ὁ Vasmer, πολλὰ τοπωνύμια ἐν πολλαῖς χώραις θὰ ἀπεδεικνύοντο ἰδρύματα Ἑλλήνων· π.χ. τὸ χωρίον *Nickel* παρὰ τὴν Βιέννην θὰ ὑπελαμβάνετο ἴδρυμα Ἑλλήνων· ἀλλὰ ἀπλούστατα καὶ οἱ λοιποὶ εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ τιμῶσι τὸν Ἁγ. Νικόλαον (*S. Nickel*). Οὕτως ἀποδεικνύω, ὅτι τὰ ἐν Κρήτῃ καὶ ταῖς Ἰονίοις νήσοις δῆθεν σλαβικὰ τοπωνύμια ὀφείλονται εἰς Ἑλληνας! Καθ' ἡμᾶς τὸ 1/5 τῶν τοπωνυμίων παρὰ Vasmer δὲν εἶναι δημιουργία Σλάβων: π.χ. *Χέλμι*=τοῦ *Χέλμη* (Ἑλληνας!), *Καλιάνι*=τοῦ *Καλιάνη*, *Χλομοῦτσι*=τοῦ *Χλομούτση* (ἕλλην. *χλομός*—*χλομούτσης*—*χλομούτσικος*)¹, *Ζέλι*=τοῦ *Ζέλη* κ.ἄ.π. Περαιτέρω τὰ παρὰ Vasmer σ. 320 λεγόμενα περὶ τῶν δῆθεν βουλγαρικῶν τοπωνυμίων εἶναι ἐσφαλμένα: π.χ. ἡ *Δίμνη* τοῦ *Βούλγαρι* ὀφείλει τὴν ὀνομασίαν αὐτῆς εἰς Ἑλληνα, ὅστις ἐκαλεῖτο (ἴσως σκωπτικῶς δι' ἰσχυρογνωμοσύνην) *Βούλγαρις*² πβ. *Δίμνη* τοῦ *Κουμουνδούρου* (Ἀττική)· ἀλλὰ τὸ ἑλληνικὸν οἰκογ. ὄνομα *Κουμουνδούρος* προῆλθεν ἀπὸ ἰταλικῆς λέξεως!

Ἄλλὰ θὰ ἐρωτήσῃ τις· τὸ μέγα πως πλῆθος τῶν ἐν Ἑλλάδι σλαβικῶν τοπωνυμίων δὲν ὑποδηλοῖ μέγαν ἀριθμὸν Σλάβων ἐπιδρομέων; Κατ' ἐμὲ οὐχί. Οἱ Σλάβοι³ ἦσαν, ὡς θὰ ἀναπτύξω ἀλλαχοῦ, ὀλιγάριθμοι καὶ ἦσαν, ὡς πάντες δέχονται, κυρίως ποιμένες, ἦσαν δηλ. κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου χώρας (δουλοπάροικοι). Ἡ μεγάλη πληθὺς τῶν σλα-

1. Τοῦτο ἀπέδειξα ἐν Νέῳ Ἑλληνομνήμονι 19 (1925) σ. 325· κακῶς ὁ Δ. Γεωργακάς (ἐν *Byz. Zeit.*) ἀπέδωκε τῷ Γ. Χατζιδάκι.

2. Τὸ *Βούλγαρις* (ἐκ τοῦ *Βουλγαρίς*) δὲν εἶναι μόνον ἐθνικὸν (=Βούλγαρος), ἀλλὰ καὶ δηλωτικὸν ἐπαγγέλματος (ὁ κατασκευάζων βούλγας) καὶ ὀνομαστικὸν (=ἰσχυρογνώμων)· πβ. Ἁ. Χατζην, *Βουλγαρίς*—*Βούλγαρις*. Περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχῆς τοῦ ἐθνικοῦ ὀνόματος τῶν Βουλγάρων: Ἑλληνικαὶ μελέται 1 (1940) σ. 43 κ.έ.

3. Τὰ ἐν Ἑλλάδι σλαβικὰ τοπωνύμια ὀφείλονται, ὡς ἡμεῖς πιστεύομεν, εἰς φύλα σερβοκροατοσλοβενικὰ οὐχί σλαβοβουλγαρικὰ· τοῦτο δὲ θὰ ὑποστηρίξωμεν ἀλλαχοῦ ἐλέγχοντες τὸν Vasmer· οὗτος π.χ. ἐν σελ. 96 γράφων περὶ τοῦ τοπωνυμίου *Ράχοβον* (νομοῦ Τρικάλων) συνάπτει οὐχί, ὡς ὄφειλε, πρὸς τὸ σερβοκροατ. *Orahovo*, ἀλλὰ παραδόξως πρὸς τὸ βουλγαρικὸν *Orechovo* (=Ὀριέχοβο)· διατί ἡ ἀδικαιολόγητος προτίμησις αὕτη; Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ παρατηρῶ! Ἐνταῦθα προστίθημι καὶ κωμικὸν πάθημα τοῦ Vasmer ἐν σ. 234 νομίζει, ὅτι τὸ ἑλληνικώτατον Τημένιον (Τήμενος)—οὕτως ὠνομάσθη ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῶν τοπωνυμίων—δύναται νὰ ἔχη ἀρχὴν βουλγαρικὴν!

βικῶν τοπωνυμίων ὀφείλεται καθ' ἡμᾶς εἰς τὸν ποιμενικὸν χαρακτήρα τῶν ἐπηλύδων Σλάβων· ὁ ποιμὴν ὀφείλει διὰ τὴν φύσιν τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτοῦ νὰ χαρακτηρίσῃ δι' ἰδίου ὀνόματος πάντα τὰ γεωγραφικὰ σημεῖα· δηλαδή ὀλίγοι ποιμένες—*ὀλίγαι ἑκατοντάδες ποιμένων*—δύνανται καὶ ὀφείλουσιν ἐν βραχεῖ χρόνῳ νὰ δώσωσιν ὀνόματα εἰς ὄρη, λόφους, χαράδρας, φάραγγας, κοιλάδας, πεδιάδας, ὄροπέδια, λίμνας, ἔλη καὶ στάσιμα ὕδατα, ποταμούς, χειμάρρους, ῥύακας, μεμονωμένα δένδρα, δάση, ἀπλᾶς θέσεις, ἐρείπια κτισμάτων κτλ. ὀλοκλήρου ἐπαρχίας. Ἐὰν δέ τις ἐξετάσῃ τὰ ἐν Πελοποννήσῳ π.χ. τοπωνύμια, θὰ ἴδῃ, ὅτι πάντα ἀνεξαιρέτως ἀρχικῶς ἦσαν ὀνόματα θέσεων ἢ γεωγραφικῶν σημείων (ὄρους, δάσους κτλ.)· οὐδὲ ἐν ὑποδηλοῖ ὄνομα κώμης¹ (ὡς τὰ ἑλλην. *Ξεροχῶρι, Νεροχῶρι*, τὰ γερμαν. *Naundorf, Borsdorf* κ.ἄ.)· τοῦτο οὐδεὶς παρετήρησε! Τονίζω καὶ πάλιν, ὅτι τὰ σλαβικὰ ὀνόματα πασῶν τῶν σημερινῶν κωμῶν (καὶ πόλεων) προῆλθον ἀπὸ ὀνομάτων θέσεων. Τὴν ἀποψίν μου ταύτην θὰ ὑποστηρίξω καὶ ἀλλαγῶ, ἐνθα θὰ δείξω, ὅτι τὸ ὄνομα τῆς νῦν πρωτευούσης τῆς Ἀρκαδίας προῆλθεν ἀπὸ ὀνομασίας ἀπλῆς δασικῆς θέσεως (*dobrolitza* [=δασύλλιον] – *Ντρομπολιτσά* [μετάθεσις τοῦ ῥῶ : πβ. *τάφρος* – *τράφος* κ.ἄ.π.] – *Τροπολιτσά* – *Τριπολιτσά* [παρετυμολογία] – *Τρίπολις* [αὐθαίρετος ἐξελληνισμός])², ἦν μετὰ πολλοὺς αἰῶνας κατόκησαν οἱ Ἕλληνες περίοικοι.

Κατὰ ταῦτα παρὰ τοὺς *ὀλιγαρίθμους* Σλάβους ποιμένας ἐκυριάρχει ἀκμαῖος καὶ πολυπληθὴς ἑλληνικὸς πληθυσμὸς, ὅστις τελικῶς ἀπερρόφησε τοὺς ἀγροίκους καὶ ἀξέστους ἐπήλυδας, οἵτινες πλὴν τῶν τοπωνυμίων, περὶ ὧν εἶπον, οὐδὲν ἔχνος διαβάσεως κατέλιπον· ἡ γλῶσσα, ὁ πολιτισμὸς καὶ κυρίως ἅπας ὁ ψυχικὸς βίος τῶν παλαιῶν κατοίκων ἔμειναν ἀδιάφθοροι!³ Ταῦτα εἶπον ἤδη ἐν τῷ περιοδ. Ἐπιστήμη 2 (1946) φ. 5 σ. 3 καὶ ἀπεδέχθησαν ὁ Κ. Ἀμαντος, Νέα Ἐστία 41 (1947) σ. 440 στήλ. β' καὶ ὁ Ἡ. Γεωργίου ἔ.ἄ. σ. 10 (αὐτολεξεῖ).

1. Τὸ *Γαρδίκι*, ὡς ἔδειξεν ὁ Κ. Ρούνιος, εἶναι ἑλληνικώτατον (γαρδίκι = λάχανον)· ὁμοίως τὸ τοπων. *Καρδίτσα* (Θεσσαλία) εἶναι οὐχὶ σλαβικὸν (Vasmer), ἀλλὰ ἑλληνικὸν (*καρυδίτσα*), ὡς ἔδειχθη ἐσχάτως (Κ. Ἀμαντος καὶ Φ. Κουκουλές).

2. Περὶ τῆς ἀσφαλοῦς ταύτης ἔτυμολογίας πβ. διατριβὴν μου *Τρίκαλος – Τρίκη*, Ἀθῆναι 1940, σ. 9 σημ. 2.

3. Λέγεται π.χ. ὅτι ἡ Ἀργολίς ἠρημώθη· ἀλλ' ἐγὼ ἐδημοσίευσά ('Αττικὴ Ἰρις 5 [1902] σ. 232) λαϊκὴν παράδοσιν (ἀναφερομένην εἰς θέσιν *Κατάρα* — ἀσφαλῶς ἀρχ. Ἀρά—τῆς Τροιζηνίας), ἐν ἣ ἀναφέρεται θεὰ καλουμένη Ἀρτιμῶ. Τὸ ὄνομα τῆς δευτέρας θεᾶς ('Αθηνᾶ), κακῶς παρεισέφρησεν (λογία

* * *

Ἐντεῦθεν λαμβάνων ἀφορμὴν λέγω, ὅτι τὸ ἐξετάζειν τὰ τοπωνύμια δὲν εἶναι εὐχερές τι ἔργον· ἀπαιτεῖται γνῶσις τῶν πραγμάτων· καὶ τῆς οἰκείας μεθόδου· ἢ ἄγνοια ὁδηγεῖ εἰς ἐσφαλμένα πορίσματα καὶ δὴ εἰς παράλογα ἐθνολογικὰ συμπεράσματα.

1. Οὕτω τὸ Χαρβάτι τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Ἀργολίδος (πβ. καὶ Χαρβάτα ἐν Κρήτῃ) ἔδωκεν ἀφορμὴν, ὥστε νὰ ὑποθέσῃ ὁ Ν. Πολίτης (συμφωνεῖ προθύμως καὶ ὁ Μ. Vasmer σ. 123 κ.ἄ.), ὅτι ὀφείλεται εἰς ἐποίκησιν Κροατῶν! Ἀλλ' ἀπλούστατα ὀφείλονται ἀμφοτέρω τὰ τοπωνύμια εἰς κτήματα Ἑλλήνων, οἵτινες ἔφερον τὸ (καὶ νῦν ἐν χρήσει) οἰκογενειακὸν ὄνομα Χαρβάτης· πβ. νῦν οἰκογενειακὰ ὀνόματα Ἀρναούτης (σκωπτικῶς), Ἀμερικᾶνος, Ἰγγλέζος, Γκέκας, Τσάμης, Σαρακηνός, Βλάχος, Βούλγαρις (σκληροτροάχηλος), Ἀράπης, Σκιπετάρως, Φράγκος (ὁ φορῶν «φράγκικα»), Σκλαβοῦνος, Κινέζος, Τάταρος (Ταταράκης), Βενετσᾶνος (σκληρός, ὠμός), Ἀλαμάννος (καὶ Ἀλαβάννος) — Ἀλαμαννῆς (διὰ τοὺς ἀγροίους τρόπους : πβ. Ἱστορ. Λεξ.), Ἀρβανίτης (ἐν Κερκύρα ὁ Ἡπειρώτης) κ.ἄ.π., ἅτινα δὲν δηλοῦσι καταγωγὴν· οὕτω Σκιπετάρως (= Ἀλβανός) καὶ Σκλαβοῦνος ἐκλήθησάν τινες διὰ τὸ ὑψηλόσωμον, Ἀμερικᾶνος διὰ τὴν διαμονὴν ἐν Ἀμερικῇ, Βούλγαρις διὰ τὸ δύστροπον (ἐν Σπάρτῃ) κ.τ.λ. Πβ. Α. Χατζῆν, Ἑλληνικαὶ μελέται 1 (1940) σ. 45.

2. Ἡ Κοίτα τῆς Μάνης ἄλλοτε ἐγράφετο Κίττα, ἐθεωρεῖτο δηλαδὴ κατάλοιπον τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς διαλέκτου (κίττα=κίσσα)· ἀλλὰ τοῦτο κατ' ἐμὲ ὅλως ἀδύνατον· νῦν μόνον θάλασσα, γλῶσσα κ.τ.λ. λέγομεν, οὐχὶ δὲ θάλαττα, γλῶττα κ.τ.λ. Ὅμοίως ἀδύνατος εἶναι διὰ τὴν

διασκευή)· ἐν τῇ γνησίᾳ μορφῇ τῆς παραδόσεως, ἣν ἤκουσα παρὰ γράϊας, ἡ δευτέρα θεὰ εἶναι ἀνώνυμος. Ἀλλ' ἡ Ἄρτεμις ἐλατρεῦετο ἐν Τροίζῃνι! Κατὰ ταῦτα ἡ Ἀργολίς κατφεῖτο πάντοτε ἄνευ διακοπῆς τινος ὑπὸ Ἑλλήνων, ἀμέσων ἀπογόνων τῶν κατοίκων τῆς ἀρχαίας Ἀργολίδος.

1. Οὕτω π.χ. ἄγνοεῖ ὁ Μ. Vasmer, ὅτι πολλὰ τοπωνύμια (πβ. π.χ. Τημένιον) ἐδημιουργήθησαν διὰ κρατικῆς ἐπεμβάσεως ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος, ἰδίᾳ δὲ μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν ἐδρευούσης Ἐπιτροπείας τοπωνυμιῶν. Ὅμοίως νομίζει, ὅτι πᾶν μὲν διὰ κρατικῆς ἐπεμβάσεως ἐγένετο β καὶ πᾶν νι ἐγένετο δ· οὕτω νομίζει (σ. 132 καὶ 167) ὅτι δημωδῶς τὰ Βρέστενα λέγονται Μπρέστενα καὶ οἱ Δολοὶ λέγονται Ντολοί, οὕτω δὲ ἀποδεικνύει αὐτὰ σλαβικά! Ὡστε ἡ δημώδης ἑλληνικὴ γλῶσσα ἄγνοεῖ τὸ β καὶ τὸ δ! Ὁ σλαβομανὴς συγγραφεὺς φωρᾶται ἀγνοῶν κοινότατα πράγματα!

διαφορὰν τοῦ τόνου ἢ ἐκ τῆς ἰταλ. γλώσσης προταθεῖσα ἔτυμολογία (*città*). Ἀπλούστατα ἢ λ. κοίτα (καὶ κιοῦτα) εἶναι κατ' ἐμὲ νεώτερος τύπος (πβ. βελόνη — βελόνα, ἀθερίνη — ἀθερίνα, Ἀθήνη — Ἀθήνα κ.ἄ.π.), οὐχὶ δὲ δωρικὸν κατάλοιπον τῆς λ. κοίτη· τὸ τοπωνύμιον Κοίτα ὑπάρχει καὶ ἐν Ἄνδρω, ἐνθα δωρικὰ στοιχεῖα ἀποκλείονται! Πβ. καὶ Π. Πατριαρχεῖαν, Περὶ ἐπενθέσεως ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσει: Ἐπετ. Μεσαιων. Ἀρχ. Ἀκαδ. Ἀθην. 1 (1939) σ. 59 σημ. 1.

Τρίτον παράδειγμα: Παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς ὁ Μορέας καλεῖται *la Morea*: ὁ Γ. Χατζιδάκις ὑπέθεσεν, ὅτι ἡ χερσόνησος ἑκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ Μορέα· ἐγὼ ἀπέδειξα (Byzant. — neugr. Jahrb. 9 σ. 74), ὅτι τοῦτο εἶναι ἐσφαλμένον· ὁ τύπος ἡ Μορέα παρὰ τισιν Ἑλλησιν εἶναι ἀντιθέτως ἀπλῆ μεταγραφὴ τοῦ ξενικοῦ *la Morea*: πβ. ἀρχ. ἑλλην. Φολέγανδρος — Φολέκανδρος — ἰταλ. *Policandro* — ἑλλην. Πολίκανδρος, (Τριπολιτσά —) τουρκ. *Tarabolitza* — ἑλλην. (ἐν ἄσματι.) Ταραμπολίτσα κ.ἄ.

Τέταρτον παράδειγμα: Ὁ Σ. Ξανθουδίδης ὑπέθεσεν, ὅτι τὸ τοπωνύμιον Ἀτσιπᾶδες ἐν Κρήτῃ ὀφείλεται εἰς ἀραβικὴν ἐποίκησιν! Ἀπλούστατα, ὡς ἔδειξα ἤδη (πβ. Byzant. — neugr. Jahrb. 9 σ. 70), Ἀτσιπᾶδες = φαντάσματα (= Ἀράπιδες): πβ. ὅμοια τοπωνύμια Ἀράπιδες, Νεράϊδες, Ἀράπης, Μῶρος κ.τ.λ.

Πέμπτον παράδειγμα: Ἡ φαινομενικὴ ὁμοιότης παραπλανᾷ τοὺς προχειρολόγους· οὕτω τὸ τοπωνύμιον τῆς Λακωνίας Δολοὶ ὁ Vasmer (σ. 167) θεωρεῖ σλαβικὸν (Dol)· ἀλλ' ἀνεμόμενον Δόλοι ἢ Ντόλοι· πράγματι τὸ ἐν τῷ νομῷ Κοζάνης τοπων. Ντόλος εἶναι σλαβικὸν (Vasmer σ. 185 κ.ἑ.). Καθ' ἡμᾶς τὸ Δολοὶ εἶναι πιθανῶς δωρικὸν κατάλοιπον (πβ. ἐν τῇ αὐτῇ περιφερείᾳ Βοίτουλο = Φοίτυλος, Σκαρδαμούλα [ἀρχ. Καρδαμύλη] = δωρ. *Σκαρδαμύλα [πβ. ἐθνικὸν ἀρχ. Σκαρδαμυλίτης παρὰ Στεφάν. Βυζαντι.]): Ὀδελοί. Τοῦ ὀβελῶς ὁ δωρ. τύπος εἶναι ὀδελός· διὰ τὸ ὀδελός — *Ὀδολοὶ — Δολοὶ πβ. ἀρχ. ὀβελός — ὀβολός — βολοὶ (ἰδὲ Λεξικά!). Ὡστε ὁ τονισμὸς ἔχει μεγάλην σημασίαν: πβ. Κούλουρι (ἦ) = ἀρχ. Κόλουρις, ἐνῶ κολουῦρι = ἀρχ. κολούριον· πβ. Α. Χατζῆν, Ἀρχ. ἐφημ. 1930, σ. 72.

Ἐκτον παράδειγμα: Τὸ χωρίον τῆς Ἀρκαδίας (τοῦ) Σινάνου, ὅπερ μετωνομάσθη Μεγαλόπολις, πιστεύεται γενικῶς, ὅτι ὠνομάσθη ἀπὸ Τούρκου τινὸς *Sinan*. Ἡμεῖς ὅμως νομίζομεν, ὅτι ὠνομάσθη ἀσφαλῶς ἀπὸ Ἑλλήνου, ὅστις ἑκαλεῖτο Σινάνος (*Sinan* — Σινάνης [μεμαρτυρημένον] — Σινάνος [μεμαρτυρημένον]): πβ. ἀνέστη — Ἀνέστης — Ἀνέστος, Γεῶργις — Γεῶργος κ.ἄ. Δηλαδή τὸ τουρκ. *Sinan* δὲν θά

ἐγίνετο Σινάνος· πβ. *Mehmed* – Μεμέτης οὐχὶ Μεμέτος, Χουρσίτ – Χουρσίτης, *Ibrahim* – Μπραϊμης κ.ἄ.π.).

Ἔβδομον παράδειγμα : Ἡ τουρκικὴ ἐπαρχία, ἣτις ἐν τῇ διπλωματικῇ γλώσσει ἐκαλεῖτο *Roumélie* (=χώρα τῶν Ῥούμ, Ἑλλάς) *orientale*, μετεγράφη κακῶς παρ' ἡμῖν Ἀνατολικὴ Ῥωμυλία· τοῦτο εἶπον ἤδη τῷ 1909 (πβ. Α. Χατζῆν, Οἱ Ῥαούλ – Ῥάλοι σ. 11)· τότε ὑπεστήριζον, ὅτι ἡ Ῥωμυλία (ἀρχ. πόλις ἐν Ἰταλίᾳ) καὶ ὁ Ῥωμύλος οὐδεμίαν δύνανται νὰ ἔχωσι σχέσιν πρὸς τὴν τουρκικὴν ἐπαρχίαν (*Rumili* ἢ *Rumeli*). Ἐσχάτως ὁ Γ. Μέγας, Ἀνατολικὴ Ῥουμελία, Ἀθῆναι 1949, σελ. 8, προσεκόμισεν ἔνσημα (γραμματόσημα καὶ χαρτόσημα) τῆς αὐτονόμου ἡγεμονίας, ἐν οἷς αὕτη καλεῖται «Ἀνατολικὴ Ῥουμελία»· οὕτω πως ἡ γνώμη μου ὑπεστηρίχθη θαυμασίως¹. Καὶ ἔχομεν μέγα ἔθνικόν κέρδος : ἡ ἐπαρχία ὑπὸ τῶν Τούρκων χαρακτηρίζεται ἑλληνική !

Ὀγδοὸν παράδειγμα : Τὸ ἔθνικόν ὄνομα τῶν κατοίκων τῆς Ῥουμανίας (ἢ ἀκριβέστερον Ῥουμουνίας) συνάπτεται κακῶς, ὡς θὰ δείξω ἄλλαχού, πρὸς τὸ λατιν. *Romanus*. Κατ' ἐμὲ τὸ Ῥουμουνοὶ εἶναι τὸ ἑλληνικόν (βορείου ἰδιώματος) Ῥουμνοὶ (=Ῥωμιοὶ)=χριστιανοί· νῦν καὶ ἐν ἀραβικῇ διαλέκτῳ τῆς βορείου Ἀφρικῆς *rumi*=χριστιανός. Ἐν τῇ προσεχῶς δημοσιευθησομένῃ διατριβῇ μου οὐδεμία ἀμφιβολία καταλείπεται περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς γνώμης μου.

Ἐνατὸν παράδειγμα : Τὸ ἔθνικόν ὄνομα τῶν κατοίκων τῆς Βουλγαρίας (*Bǎlgár* – *Βουλγαῖρις* [ἐν ἐπιγραφῇ]) δὲν εἶναι τὸ γερμανικόν *Balger* (D. Detschew) ἢ τὸ λατινικόν *burgarius* (Α. Κεραμόπουλος), ὡς δεικνύω ἐν τῷ περιοδικῷ Ἑλληνικαὶ Μελέται 1 (1940) σ. 43 κ.ἑ., ἀλλὰ ἡ ἑλληνικὴ λέξις *βουλγαῖρις* (=ὁ κατασκευάζων καὶ πωλῶν βούλγας², βαλλάντια, δερματίνους σάκκους). Ἐκ τοῦ λατιν. *burgarius* ἀποκλείεται νὰ προέλθῃ³ βουλγαριστὶ μόνον *Bǎlgár* (μετὰ τοῦ 1!)· τὸ ἑλληνικόν *Βούργαρις* δὲν δύναται νὰ βαρύνῃ, ὡς πᾶς ὀρθῶς γλωσσολογῶν δύναται νὰ ἐννοήσῃ : πβ. βούλγα (μεσαιων.) – βούργια (νῦν). Ἀλλὰ καὶ τὰ σκωπτικὰ ὀνόματα σκυτοτροώκτης καὶ διφθερίας, δι' ὧν

1. Πβ. νῦν Ἀ. Χατζῆν, Ῥωμυλία – Ῥουμελία : Ἐπιστήμη 7 (1952) σ. 53 – 54. Ὁ Ν. Μοσχόπουλος γράφων ἐν τῇ ἔφημερίδι Καθημερινὴ τῷ 1946 περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀπεσιώπησε τὸ ὄνομά μου καὶ τὴν συμβολήν μου.

2. Ἡ λέξις βούλγα σφύζεται καὶ νῦν (π.χ. ἐν Κρήτῃ ὑπὸ τὸν τύπον βούργια).

3. Τὸ βουργάριος (ἄπαξ μαρτυρεῖται) οὐδέποτε ἐλέχθη ὑπὸ Ἑλλήνων· εἶναι ξένης λέξεως ἀπλῆ μεταγραφή : πβ. γερμαν. *Wehrmacht* – ἑλλην. Βερμάχτ.

ὑβρίσει τὸν ἄρχοντα τῶν Βουλγάρων ὁ αὐτοκράτωρ ἡμῶν Νικηφόρος, προφανέστατα εἶναι τὸ μὲν παρωδία, τὸ δὲ μετάφρασις τοῦ βουλγαῤις — Βουλγαῤις (ὁ ἀρχικὸς τύπος !). Τὸ διφθερίαις λύει ὀριστικῶς τὸ ζήτημα (διφθέρα=βούλγα). Τὰ λοιπὰ σοβαρὰ ἐπιχειρήματα κατὰ τῆς ἀτυχοῦς ἐκ τῆς Λατιν. γλώσσης ἐτυμολογίας θὰ ἐκθέσω ἄλλαχού προσεχῶς.

Δέκατον παράδειγμα: Πολλάκις παραπλανᾷ τὸν ἐρευνητὴν ἡ ἐπίσημος ἢ συνήθης γραφὴ τοῦ τοπωνυμίου. Κατ' ἐμὲ διδακτικώτατον παράδειγμα εἶναι τὸ τοπωνύμιον *Καλαρῶται* (καλὸς+ἀνύπαρκτον ῥύτης [ἐκ τοῦ ῥέω])· τοῦτο θὰ γραφῆ κατ' ἐμὲ *Καλλαῖται* (δημωδῶς : οἱ *Καλλαῖτες*)· *Καλλαῖται* εἶναι οἱ κάτοικοι τοῦ μὴ σωζομένου νῦν χωρίου *Καλλᾶρι* (τοῦ)· *Καλλᾶρις* (γνωστὸν οἰκογενειακ. ὄνομα) βεβαίως ἀπὸ τοῦ *κελλᾶρις* (κελλίον+-ᾶρις). Ὀνομασίας χωρίων ἀπὸ κατοίκων (προσφύγων συνήθως) ἔχομεν καὶ ἄλλας· πβ. Ἄσιτες (Ἄσος), Ἀραβῆτες, Ἀρμενᾶδες (=Ἀρμένιοι), Ἀραχαμίτες (ἄραχος [ἄρχ.=ἄραχος]+-αμέα—Ἀραχαμεᾶ ἢ Ἀραχαμεές· πβ. *κουκκί*—*κουκκαμεᾶ*—τοπων. *Κουκκαμεᾶ*—*Μονὴ Κουκκαμεᾶς* ἐν Ἡπείρῳ καὶ ἀρχ. τοπων. *Καλάμαι* [*καλάμη*=*καλαμεᾶ*]) κ.ἄ.

Ἐνδέκατον παράδειγμα : Πολλάκις ἑλληνικὰ τοπωνύμια ἀναγράφονται μόνον ὑπὸ ξένων καὶ οὕτω πως συσκοτίζεται ἡ ἑλληνικότης αὐτῶν. Π.χ. ὁ Ἄλφειὸς ἢ μᾶλλον τμῆμα αὐτοῦ ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ξένοις *Carbona* (πβ. *Ciriaco d'Ancona*) καὶ *Carbon(e)*. Πολλοὶ πλανηθέντες ἐνόμισαν, ὅτι τὸν Ἄλφειὸν ἐκάλεσαν οἱ Φράγκοι κατακτηταὶ *Carbon(e)*.

Ἄλλ', ὡς ἔδειξεν ὁ φίλος Γυμνασιάρχης Κωνστ. Ρούνιος ἐν τῇ ἐξαιρέτῳ ἐναισίμῳ διατριβῇ αὐτοῦ περὶ τῶν Ἀρκαδικῶν τοπωνυμίων, ὁ ποταμὸς ἐκλήθη ἀσφαλῶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *Καρβωνᾶς* (ἢ λ. *καρβωνᾶς* νῦν *καρβουνᾶς*) διὰ τοὺς εὕρισκομένους ἐν τῇ κοίτῃ αὐτοῦ γαιάνθρακας (πβ. *Καρβουνόρρεμα*)· τὸ *Καρβωνᾶς* μετεγράφη κανονι-

1. Τὰ κατὰ γενικὴν ὀνόματα χωρίων δὲν δηλοῦσιν, ὅτι ἦσαν κτήματα (τουρκ. *τσιφλίγια*). Κατ' ἐμὲ πάντα προήλθον ἀπὸ κτήματος (ἀμπελῶνος, ἀγροῦ, καλύβης, οἰκίας κ.τ.λ.), περὶ ὃ σὺν τῷ χρόνῳ ἰδρύθη συνοικισμὸς· πβ. συνοικία τοῦ *Λεβίδη* ἐν Ἀθήναις ἀπὸ οἰκίας γνωστοῦ Ἀθηναίου, τοῦ *Μακρουγιάννη* ἀπὸ οἰκίας τοῦ τουρκομάχου στρατηγοῦ *Μακρουγιάννη*.

2. Τοῦτο ὁ *Vasmer* ἐθεώρησε σλαβικὸν (*Rahona*)· ἀλλὰ καὶ ἂν θεωρηθῆ, ὅτι προήλθεν ἀπὸ τοῦ Ἀραχοβῆτες, καὶ πάλιν θὰ θεωρηθῆ τὸ τοπωνύμιον πλάσμα Ἑλλήνων! Ὁ *Vasmer* ὀφείλει τάχιστα νὰ ἀναθεωρήσῃ τὸ βιβλίον αὐτοῦ!

κῶς ὑπὸ τῶν ξένων (ἰταλ.) *Carbona* (καὶ εἶτα διὰ πλάνην γαλλ. *Carbone* – *Carbon*)· διὰ τὴν ἀποσιώπησιν τοῦ τελικοῦ σῖγμα πβ. *Μορέας* – ἰταλ. *Morea*, *Μυστράς* – *Mistra*, *Νεάπολις* – *Napoli*, *Χίος* – *Chio*, *Μῆλος* – *Milo*, (τοὺς) *Κορ(υ)φούς* (ὁ κορυφός, δωρ. λέξ.) – *Corfou* κ.ἄ.π. Διὰ τὸ *Carbona* – *Carbone* παράβαλε *Morea* – *Morée*.

Ἄλλα παραδείγματα παραλείπω, διότι περὶ αὐτῶν θὰ εἶπω ἔκτενῶς ἐν εἰδικῇ διατριβῇ.

* * *

Ὁ διεξερχόμενος τὸ βιβλίον τοῦ M. Vasmer πολλὰ ἔχει νὰ παρατηρήσῃ. Πολλαχοῦ διαφαίνεται, ὅτι συμπαθῶς διάκειται πρὸς τοὺς Σλάβους καὶ ἰδίᾳ τοὺς Βουλγάρους. Πολλαχοῦ λέγει περὶ ὑπάρξεως σλαβικῶν πληθυσμῶν ἐν Μακεδονίᾳ· ἀλλ' εἶναι γνωστόν, ὅτι οἱ σλαβόφωνοι (οὐχὶ Σλάβοι!) ἐν Μακεδονίᾳ ἀνέρχονται εἰς **ὀλίγας** χιλιάδας· εἶναι ὅλως ἀσήμαντος «μειονότης».

Βεβαίως πολλὰ τὰ ἐν Ἑλλάδι σλαβικὰ τοπωνύμια· ἀλλὰ ἐρωτῶ; διατί ὁ M. V. δὲν λέγει, ὅτι ἀφ' ἑτέρου ὑπάρχουσιν ἀπὸ τοῦ Αἴμου μέχρι τοῦ Ταινάρου πολλαὶ χιλιάδες ἑλληνικῶν τοπωνυμίων, ἅτινα **καταπνίγουσι** τὰ σλαβικὰ καὶ τὰ λοιπὰ ξενόγλωσσα;

Περαιτέρω τονίζω, ὅτι δὲν κατέχει ἐπαρκῶς τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν· ἀγνοεῖ π.χ. ὅτι *βουλγάρα* = πτηνὸν καὶ ἀναγράφων (σ. 68) τὸ τοπων. *Βουλγάρα* (ὄρος) νομίζει, ὅτι εἶναι πλάσμα Σλάβων (Βουλγάρων)!

Ὅμοίως νομίζει, ὅτι τὰ τοπωνύμια *Λεσοβίτι* (σ. 147), *Ἄραχοβίτικα* (σ. 123), *Νοβοσελιῶτες* (σ. 220), *Γρεβενίτι* ἢ *Grebenits*, *Χελμᾶτα*, *Σερβαίικα* εἶναι σλαβικά· τοῦτο ὀφείλεται εἰς ἀγνοίαν τῆς γλώσσης.

Ἰδωμεν ἐν ἑκαστῷ αὐτῶν. 1. τὸ *Λεσοβίτι* = τοῦ *Λεσοβίτη* (πβ. τοῦ *Λεβίδη* – τὸ *Λεβίδι*, τοῦ *Μαρκόπουλλον* – τὸ *Μαρκόπουλλον* κ.ἄ.π.). *Λεσοβίτης* εἶναι ἑλλην. ὄνομα, εἶναι ὁ κάτοικος τοῦ χωρίου *Λέσσοβον*, εἶναι τὸ ἔθνικόν αὐτοῦ· τί εἶναι ἢ λ. *Λέσσοβον*, εἶναι ὅλως ἡμῖν ἀδιάφορον.

2 – 3. *Ἄραχοβίτικα* (ἐνν. χωράφια, καλύβια κ.τ.λ.) εἶναι τὸ ἑλληνικὸν ἐπίθετον *ἄραχοβίτικος* (*Ἄραχοβίτης* – ἔθν. τοῦ *Ἄράχοβα*)· εἶναι λοιπὸν ἴδρυμα ἑλληνικώτατον. Καὶ τὸ *Σερβαίικα* ἔχει ὁμοίως (*Σέρβιος* [=λατιν. *Servius*] – *Σέρβις* – τοῦ *Σέρβι* – *σερβαίικος*).

4. *Νοβοσελιῶτες*: Εἶναι ἑλληνικὸν ἴδρυμα· Ἕλληνες κάτοικοι τοῦ χωρίου *Νοβόσελον* ἴδρυσαν τὸν (προσφυγικὸν πιθανῶς) συνοικι-

σμόν (πβ. ἄνωτέρω τὰ εἰρημένα περὶ τοῦ *Καλαρῶται* – *Καλλαῖται*) : τοῦτο δηλοῖ ἢ ἑλλην. κατάληξις (-ιώτης).

5. *Γρεβενίτι* εἶναι ἴδρυμα ἑλληνικόν : *Γρεβενὸ* (ἢ *Γρεβενά*) – ἔθν. ὄν. *Γρεβενίτης* – γεν. τοῦ *Γρεβενίτη* καὶ ἐντεῦθεν τὸ *Γρεβενίτι* (πβ. τοῦ *Δεβίδη* – τὸ *Δεβίδι*)¹.

6. *Χελμᾶτα* : ἐν Κεφαλληνίᾳ ἀπὸ τοῦ οἴκογ. ὀνόματος *Χέλμης* πβ. *Ἄνοιος* (*ἄνοιος* = *ἄοινοσ* : πβ. Λεξ. Ἄρχ. Ἑλλην. Γλ.) – *Ἄνοινα*, *Βάλσαμος* ἢ *Βαλοάμης* – *Βαλοαμᾶτα* κ.ἄ.π., ἅτινα ἄγνοεῖ πλήρως ὁ Γερμανὸς σλαβολόγος.

Τὰ ἕξ ταῦτα παραδείγματα δηλοῦσι προφανῶς, ὅτι ὁ Vasmer γινώσκων ἀτελῶς τὴν ἑλλην. γλῶσσαν παραπλανᾷ τὴν Ἐπιστήμην. Κατόπιν ἄγνοεῖ, ὅτι ἀπὸ γενικῶν οἴκογ. ὀνομάτων ἔχουσι πλασθῆ ἀναρίθμητα ἑλληνικὰ τοπωνύμια, ἅτινα διὰ τὴν ἄγνοιαν ταύτην χαρακτηρίζει ὡς σλαβικά : πβ. *Χέλμι* (= τοῦ *Χέλμη*), *Δραγάτοι* (= τοῦ *Δραγάτση* : *δραγάτση* = *δραγάτης* : ἢ λέξ. ἀρχ. ἑλληνική, ἕξ ἧς τὸ ὄνομα *ἀρχιδραγάτης* καὶ τὸ ῥ. *δραγατεύομαι* ἐν ἐπιγραφαῖς)², *Δραγάνον* (ἐν Ἄχαϊᾳ : τοῦ *Δραγάνου* ὥστε *Δραγάνος* οἴκογ. ὄνομα), *Βλαχάβας* (οὐχὶ *Βλαχάβα* σ. 87 : εἶναι τοῦ *Βλαχάβα*³, οὐχὶ βουλγαρ. *Vlach* = *Βλάχος*), *Γκριτζόβαλι* (σ. 99 : ἀπὸ τινος, ὅστις ἔκαλεῖτο *Γκριτζόβαλης* [ἀπὸ ἐθνικοῦ !] πβ. ἑλλην. *Μόραλης* [= *Μοραΐτης*], *Δράμαλης* κ.ἄ.)⁴.

* * *

Ὁ M. Vasmer (σ. 174 κ.ἑ.) νομίζει, ὅτι εὕρισκει σλαβικά τοπωνύμια καὶ ἐν Κρήτῃ ἄλλὰ τὰ προσαγόμενα 17 παραδείγματα ὀφείλονται εἰς ἄγνοιαν τῆς γλώσσης καὶ τῶν πραγμάτων.

Οὕτω περὶ τοῦ τοπωνυμίου *Χαρβάτα* εἶπον ἄνωτέρω (σ. 75) *Βάλτος* (τοῦ νομοῦ Λασηθίου) εἶναι ἴδρυμα Ἑλλήνων νεοελληνικὸν *βάλτος* = ἔλος.

Τὸ τοπωνύμιον *Γραβανοῦ* (τοῦ) βοᾷ περὶ τῆς ἑλληνικότητος αὐτοῦ ἀρχὴν ἔλαβεν ἀπὸ κτήματος Ἑλληνός τινος, ὅστις ἔφερε τὸ οἰκογενεια-

1. Ἡ ἑτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Grebénits* (= *Γρεβενίτες* ἢ *Γρεβενίτης* κατ' ἐμὲ) εἶναι κατὰ τὸν μαθητὴν μου πτυχ. φιλ. Λ. Παπαβρανούσην *κουτσροβλαχική*, οὐχὶ δὲ *σλαβική*.

2. Πβ. Ἀ. Χατζῆν, *Πολέμων* 3 (1947 - 1948), σ. 93.

3. Πβ. ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ Ἡ. Γεωργίου, ἔ.ἄ. σ. 34 κ.ἑ.

4. Ἐν τέλει τοῦ βιβλίου μετεδιδάχθη καὶ ὁμολογεῖ, ὅτι πολλὰ τοπωνύμια προῆλθον ἀπὸ γενικῆς ὀνομάτων οἰκογενειακῶν ἄλλ' ἐν τοῖς πίναξι θεωροῦνται σλαβικά!

κὸν ὄνομα *Γραβανὸς* (*ἀγραβανὸς*—ἐρουθρός, *γραβανὸν* ἐν Θράκη· πβ. ἀρχ. *ψαρός*—νῦν *ψαρός* καὶ οἰκογενειακὰ ὀνόματα *Κόκκινος*, *Πράσι-νος*, *Μαῦρος* κ.ἄ.π.).

Τὸ τοπωνύμιον *Ῥοδοβάνι* ἀπὸ τοῦ *Ῥοδοβάνης* (οἰκογενειακὸν ὄνομα παρὰ M. Vasmer) : τοῦ *Ῥοδοβάνη*—τὸ *Ῥοδοβάνι*.

Τὸ χωρίον *Ζαγουριᾶνοι* (τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου) ὠνομάσθη ἀπὸ συνοικισμοῦ τῶν ἀπογόνων *Ζαγούρα* τινός· τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα *Ζαγούρας* σώζεται καὶ νῦν. Διὰ τὸ *Ζαγούρας*—*Ζαγουριᾶνοι* παράβαλε *Καλημέρης*—*Καλημεριᾶνοι* καὶ ἄλλα χωρία ἐν Εὐβοίᾳ καὶ Μεσσηνίᾳ.

Περὶ τοῦ τοπωνυμίου *Τοπόλια* (τοῦ νομοῦ Χαννίων) εἶπον ἀνωτέρω (σ. 72). Κατὰ ταῦτα οὐδὲ ἐν σλαβικὸν τοπωνύμιον ὑπάρχει ἐν Κρήτῃ. Πβ. καὶ N. Γωμαδάκη, Ἐπετ. Ἐταιρ. Κρητ. Σπουδ. 1 (1938) σ. 425 κ.ἑ. καὶ 2 (1939) σ. 7 κ.ἑ.

Ὅμοίως εὐρίσκει σλαβικὰ τοπωνύμια καὶ ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις· ἀλλὰ καὶ περὶ τούτων ὅμοια παρατηρῶ (πβ. ἀνωτ. σ. 72—73)· καὶ ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις οὐδὲν ὑπάρχει τοπωνύμιον, ὅπερ θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ἴδρυμα Σλάβων.

Ἐπαναλαμβάνω καὶ πάλιν, ὅτι ὁ σλαβολόγος M. Vasmer ὀφείλει τάχιστα νὰ ἀναθεωρήσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Ἡ Ἐπιστήμη πρέπει νὰ μένη μακρὰν τῆς Πολιτικῆς!

* * *

Καὶ ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν σλαβικῶν τοπωνυμίων πρέπει νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν 1. ἡ πρώτη μνεία ἐκάστου τύπου καὶ 2. πάντες οἱ τύποι¹.

Οὕτω διὰ τὸν τύπον, ὡς εἰκάζω, τοῦ *Γιαννίνου* (γεν.) τὸ τοπωνύμιον *Ἰωάννινα* ἐθεωρήθη σλαβικὸν (πβ. Γ. Χατζιδάκιν, Γλωσσολογικαὶ ἔρευναι, Ἀθῆναι 1934, τ. Α' σ. 356, ὅστις ἀπορρίπτει τὴν σλαβικὴν ἀρχὴν τοῦ τοπωνυμίου)· ἀλλ' ἡ συνεξέτασις πάντων τῶν τύπων καὶ ἡ χρονολόγησις τῆς πρώτης ἐμφανίσεως αὐτῶν θὰ δείξωσιν, ὅτι τὸ τοπωνύμιον εἶναι ἀσφαλῶς ἑλληνικόν².

Τύποι : *Ἰωάννινα* (α' ἐμφάνισις 10ον αἰῶνα), τὰ *Γιάνναινα* (γνήσιος νῦν δημώδης τύπος), γεν. τῆς *Ἰωαννίνης* (879 μ.Χ.), τοῦ *Γιαν-*

1. Πβ. Ἀ. Χατζηῆν, Μυζηθρᾶς—Μυστροᾶς : Ἐπιστήμη 7 (1952) σ. 71 κ.ἑ.

2. Περὶ τοῦ ἐτύμου τοῦ ἠπειρωτικοῦ τοπωνυμίου ἔχουσι γραφῆ πάμπολλα· μάλιστα ἐγράφη ὀλόκληρον βιβλίον, ἵνα δειχθῆ, ὅτι ἐκ τοῦ ἀρχαίου *Χαορία* προῆλθεν ἡ λ. *Ἰωάννινα*! Κατάλογον τῶν ἐτυμολογιῶν ἔχει συντάξει ὁ μαθητῆς μου πτυχ. φιλ. Λ. Παπαβρανούσης. Πβ. καὶ Ἡ. Γεωργίου, ἑ.ἄ. σ. 42.

νίνου (ἐν λαϊκῇ παραδόσει 19ου αἰῶνος : ἀσφαλῶς εἶναι πολὺ ἀρχαιότερος !)· ὁ ἀρχικὸς (ὑποθετικὸς) τύπος (ἦ) **Ἰωάνναινα* – (ἦ) **Γιάνναινα* εἶναι 6ου – 9ου αἰῶνος¹.

Ὁ ἀρχικὸς – ὑποθετικὸς τύπος τοῦ τοπωνυμίου **Ἰωάνναινα* (τὰ) εἶναι (**Ἰωάννης* –) **Ἰωάνναινα* (ἦ) – (*Γιάννης* –) *Γιάνναινα* (ἦ) : πβ. τοπωνύμια (**Ἀλωνιστῆς* –) **Ἀλωνίσταινα*, (**Ἀνδρίτσος* –) **Ἀνδρίτσαινα*, (*Νίκλης* ἢ *Νίκλος* –) *Νίκλαινα* (μεμαρτυρημένον)² – νῦν **Ἰκλαινα*, (*Σκλάβος* –) *Σκλάβαινα* κ. ἄ.π.

Τοῦ ὑποθετικοῦ τύπου ἐσώθη ἡ γενικὴ μετὰ κωφώσεως διὰ τὸ βόρειον ἰδίωμα : (ἦ) **Ἰωάνναινα* – ἦ **Ἰωάνναινα* –) γεν. **Ἰωαννίνης*· πβ. Mansi, Acta synodorum σ. 377 : «*Ζαχαρίας Ἰωαννίνης*» ἐν Πρακτικοῖς Συνόδου συνελθούσης ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 879 μ.Χ.³.

Διὰ τὴν κώφωσιν **Ἰωάνναινα* – **Ἰωάνναινα* παράβαλε παιδί – πιδί, καλόγερος – καλόγερους – καλόγιρος (οὐχὶ καλόγηρος !)⁴, *Καλογιάννης* (– ἦ **Καλογιάνναινα*) – ἦ *Καλουγιάνναινα* (τοποθεσία παρὰ τὴν Βουλγαρινήν, χωρίον Β. Θεσσαλίας : πβ. Ἡ. Γεωργίου, ἔ. ἄ. σ. 47), ἐν Μακεδονίᾳ (κατ' ἐμὲ) *Φλώρος* (– ἦ *Φλώραινα*) – ἦ *Φλώρινα*, ἢ *Τζιαβέλαινα* – ἦ *Τζιαβέλινα* – τῆς *Τζιαβέλινας* (τοπωνύμιον ἐν Θεσσαλίᾳ : πβ. Ἡ. Γεωργίου, ἔ. ἄ. σ. 46)· πβ. Ἀ. Χατζῆν, Ἐπιστήμη 7 (1952) σ. 80.

Ἐκ παραλλήλου ὅμως ἐλέγετο καὶ ὁ ἀπαθὴς τύπος (ἦ) **Ἰωάνναινα* –) **Γιάνναινα*, ὅστις ἐσώθη, ὡς θὰ δείξω κατωτέρω, μέχρι τῶν χρόνων ἡμῶν (τὰ *Γιάνναινα*).

Πλεῖστα παραδείγματα πείθουσιν, ὅτι ἐκ παραλλήλου λέγονται παλαιοὶ καὶ νέοι τύποι : πβ. (ἀρχαῖα) **Ἀθήνη* καὶ **Ἀθῆναι*, ἢ **Ὑπάτη*⁵

1. Περὶ τῆς χρονολογίας ταύτης θὰ διαλάβω ἀλλαχοῦ.

2. Κακῶς ἐπιστεύθη, ὅτι *Νίκλαινα* = *Νικλιάνισσα* ἢ *Νικλιώτισσα* !

3. Ὁ Γ. Χατζιδάκις, Ἐπιστ. Ἐπετ. 10 (1913 – 1914), σ. 10 = Γλωσσολογικαὶ ἔρευναι, Ἀθῆναι 1934, Α' σ. 356, μὴ δυνάμενος νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν τύπον νομίζει, ὅτι ἀντὶ **Ἰωαννίνων* ἀνεγνώσθη κακῶς **Ἰωαννίνης*· κατὰ τὸ σχῆμα **Ἰωάνναινα* (τὰ) – **Ἰωαννίνης* (τῆς) ἐγράφη (ἐν τίτλῳ ἐπισκόπου) καὶ [(ἄλβαν.) *Κάνινα* (τὰ) – | *Κανίνης* (τῆς)].

4. Τὸ παρὰ τῷ Ἡρωδιανῷ (ὁ) *κακόγηρος* ([*κακὸς* + *γῆρας*] = ὁ ἔχων κακὸν γῆρας) εἶναι διαφόρου ἀρχῆς καὶ σημασίας. Ὅτι *καλόγερος* (= *καλὸς* γέρος) εἶναι τὸ ὀρθόν, ἀπόδειξις τὸ θηλ. *καλόγρια* (= *καλὴ* γραιῖα) : ὁ Ν. Ἀνδριώτης ἐν τῷ Ἐτυμολογικῷ Λεξικῷ αὐτοῦ (1952) πλανᾶται. Ἡ ἐσφαλμένη γραφὴ (*καλόγηρος*) εἶναι ἤδη μεσαιωνικὴ.

5. Διὰ τὸν τύπον (ἦ) **Ὑπάτα* ἐλέχθη ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἡ *Πάτρα* καὶ εἶτα ἡ *Νέα Πάτρα* (τουρκ. *Παιραιζίκ*) ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὰς *Πάτρας* (*Πάτραν*) τῆς Πελοποννήσου.

καὶ τὰ Ὑπατα, ἢ Στάγιρος καὶ τὰ Στάγιρα, ἢ Γύαρος καὶ τὰ Γύαρα (νῦν τὰ Γουῶρα), ἢ Τρίκαλος¹ καὶ Τρίκκη, ἢ Ἄβδηρος καὶ τὰ Ἄβδηρα, ἢ Ἰκαρος καὶ ἡ Ἰκαρία (νῦν Νικαριά), ἢ Νάξος καὶ ἡ Ναξία (νῦν Ἀξιά — Ἀξιώτης, Παροναξία) κ.ἄ.π., (νέα) Ἀθήνα καὶ Ἀθηναί, Ντρομπολιτσά καὶ Τρίπολις, Φήβα (καὶ ἀρχ.) καὶ Θῆβαι, Πάτρα καὶ Πάτραι, Καλαμμάτα (ἐκ τοῦ Καλομμάτα, ἐνν. Παναγία) καὶ Καλάμαι, Ἰθάκη καὶ Θιάκι (τό), Γιάνναινα (τὰ) καὶ Ἰωάννινα (τὰ) κ.ἄ.π.

Ὁ τύπος (ἦ) Ἰωάνναινα τὸν 10ον αἰῶνα ἔγινε (τὰ) Ἰωάννινα². Τῆς μεταβολῆς ταύτης ὑπάρχουσιν ὅμοια παραδείγματα πάμπολλα· πβ. ἀρχ. Ἀθήνη — Ἀθηναί, Φήβα (ἀρχ.) — Θῆβαι, Στάγιρος — Στάγιρα, Γύαρος — Γύαρα, Ἄβδηρος — Ἄβδηρα κ.ἄ.π., νεοελλην. ἢ Ἀκαδήμεια — τὰ Ἀκαδήμεια (καὶ τὰ Καθήμεια), ἢ Φάσσαλος — τὰ Φάσσαλα, ἢ Τρίκαλος — τὰ Τρίκαλα³, ἢ Γύαρος — τὰ Γουῶρα, ἢ Γιάνιτσα (σλαβ. *janitza* = ποτάμιον) — ἢ *Γιανιτσά — τὰ Γιανιτσά κ.ἄ.π.

Ὁ τύπος Ἰωάννινα (τὰ) ἐγένετο ἐπὶ 10 αἰῶνας κτῆμα τῆς λογίας γλώσσης καὶ σήμερον ὁ ἐπίσημος τύπος τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως.

Ἀνωτέρω εἶπον, ὅτι παρὰ τὸ *Ἰωάνναινα (ἦ) ὑπῆρχε παραλλήλως⁴ καὶ ἀρχικὸς τύπος *Γιάνναινα (ἦ) οὗτος τὸν παρελθόντα αἰῶνα⁵ ἐμφανίζεται ἐν τῷ πληθυντικῷ ἀριθμῷ : τὰ Γιάνναινα ἐπαρκῶς ἠρμήνευσα ἀνωτέρω τὴν μεταβολὴν τοῦ (ἦ) Ἰωάνναινα (— ἢ Ἰωάννινα) εἰς (τὰ) Ἰωάννινα. Ὁ τύπος (τὰ) Γιάνναινα, ὅστις κυριαρχεῖ νῦν, εἶναι μεγάλης σημασίας καὶ στηρίζει ἄριστα τὴν ἐτυμολογίαν μου.

1. Τὸ λατιν. *Tricalianus* (ἐν ἐπιγρ.) διδάσκει σαφῶς, ὅτι ἡ θεὰ Τρίκαλος (**Αριεμς*), ἐξ ἧς ὠνομάσθη ὁ ναὸς καὶ ἡ πόλις τῆς Θεσσαλίας, ἐγένετο γνωστὴ καὶ τοῖς Ῥωμαίοις· πβ. ὅμοια (θεοφόρα ὀνόματα) : *Nemesianus* (*Νέμεσις*), *Jovianus* (*Jupiter* — γεν. *Jovis*), *Christianus* (*Χριστὸς*) κ.ἄ., περὶ ὧν ἀλλαχοῦ. Τὸ *Triocala* (Τρίκαλα Σικελ.) ἔχει ἐθνικὸν *Triocalinus* (-*inus*!) οὐχὶ *Triocalianus*.

2. Ὁ Γ. Χατζιδάκις (ἔ.ἄ.) ὄλως ἀστηρίκτως ἐνόμισεν, ὅτι τὸ Ἰωάννινα προῆλθεν ἀπὸ τοῦ (τὰ) Ἰωαννινά· ἀλλ' οὕτως ὁ τύπος Γιάνναινα (τὰ) μένει ἀνερμήνευτος!

3. Δυστυχῶς εὐρέθη ἐσχάτως Ἕλλην φιλόλογος (καθηγητὴς Γυμνασίου), ὅστις ὑπεστήριξεν, ὅτι τὸ τοπωνύμιον τοῦτο εἶναι παλαιοβουλγαρικόν! Νῦν οὗτος γράφει, ὅτι εἶναι λατινικὸν καὶ κουτσοβλαχικὸν καὶ προσάγει πρὸς ὑποστήριξιν ἀνύπαρκτον λατινικὴν καὶ κουτσοβλαχικὴν λέξιν (*tricolis*)!

4. Καὶ νῦν παραλλήλως ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος καλεῖται καὶ Ἰωάννης καὶ Γιάννης· ἔτι παράβαλε νῦν Ἰωαννίδης καὶ Γιαννίδης.

5. Βεβαίως εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος· ἀλλὰ δὲν ἤρευνῆσα νὰ εὕρω ἀρχαιότερας μνείας.

Νῦν ὑπολείπεται νὰ ἐρμηνεύσω τὸν τύπον (τοῦ) *Γιαννίνου*, ὅστις ἐμφανίζεται ἐν δημῳδῶν παραδόσει τοῦ παρελθόντος αἰῶνος («'ς τοῦ *Γιαννίνου* τὰ βουνὰ» = εἰς τὰ ὄρη τῶν Ἰωαννίνων : Ζωγράφειος Ἄγών τόμ. 1 [1891] σελ. 58).

Ἀνωτέρω εἶπον, ὅτι παρὰ τὸν τύπον (ἦ) Ἰωάνναινα διὰ κώφωσιν (βόρ. ἰδίωμ.) ἐλέχθη καὶ (ἦ) Ἰωάννινα ὁμοίως παρὰ τὸν τύπον (τὰ) *Γιάνναινα* ἐλέχθη διὰ κώφωσιν καὶ (τὰ) *Γιάννινα*.

Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ γενικὴ τοῦ ἐνικοῦ τῶν οὐδετέρων ἐν τῇ δημῳδῶν γλώσσῃ ἀντικαθιστᾶ πολλάκις τὴν (ἀρχαίαν) γενικὴν τοῦ πληθυντικοῦ, ἣτις ἀπώλετο πβ. τὰ *Καλάβρουτα* – γεν. τοῦ *Καλαβρούτου* (ἐν δημ. ἄσμ. «ὁ κάμπος τοῦ *Καλαβρούτου*»), τὰ *Τρίκαλα* – γεν. τοῦ *Τρικάλου* (ἐν δημ. ἄσμ. «ὁ κάμπος τοῦ *Τρικάλου*»), τὰ *Γρεβενὰ* – γεν. τοῦ *Γρεβενοῦ* (ἐν δημ. ἄσμ. «πουλλιά τοῦ *Γρεβενοῦ*»), τὰ *Σάλωνα* – γεν. τοῦ *Σαλώνου* κ.ἄ.

Κατὰ ταῦτα τὰ *Γιάννινα* – γεν. τοῦ *Γιαννίνου*.

Συνοψίζων λέγω, ὅτι ἡ ὁδὸς εἶναι ἡ ἐξῆς : ἡ *Ἰωάνναινα καὶ ἡ *Ἰιάνναινα (6 – 9 αἰῶν.) – ἡ Ἰωάννινα (γεν. Ἰωαννίνης 879 μ.Χ.) – τὰ *Ἰωάνναινα καὶ τὰ *Γιάνναινα* (νῦν) – τὰ Ἰωάννινα (10 αἰῶν.) καὶ τὰ *Ἰιάννινα (γεν. τοῦ *Γιαννίνου*). Τὸ μεσαιωνικὸν τοπωνύμιον ἔχει ἀρχὴν ἀπὸ κτήματος (ἀγροῦ, ἀμπελῶνος, καλύβης), ὅπερ ἀνῆκεν εἰς γυναῖκα (χήραν βεβαίως), ἣτις ἐκαλεῖτο Ἰωάνναινα – *Γιάνναινα* (= σύζυγος Ἰωάννου ἢ *Γιάννη* τινός) πβ. μεσαιωνικὸν (Ῥαοῦλ –) Ῥαοῦλαινα.

* * *

Ἀνωτέρω εἶπον, ὅτι πρέπει νὰ ἀναζητηῖται ἡ πρώτη μνεῖα τῶν τοπωνυμίων καὶ τῶν τύπων αὐτῶν. Τὸ πρῶγμα ἔχει μεγάλην σημασίαν τοῦτο ἔδειξα ἐν τῇ διατριβῇ μου *Μυζηθρᾶς – Μυστροᾶς* : Ἐπιστήμη 7 (1952) σ. 71 κ.ἑ.

Ἐνταῦθα θὰ ἀναγράψω καὶ ἕτερον παράδειγμα. Ὑπεστηρίχθη, ὅτι τὸ μακεδονικὸν τοπωνύμιον *Γιανιτσά*¹ εἶναι τουρκικὸν (*jenidzé*) ἀλλ' ἀνέτρεψα τὴν γνώμην παρατηρήσας, ὅτι ἡ *Γιάνιτσα*² τῆς Μεσσηνίας ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον πρὸ τῆς τουρκοκρατίας.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Χ. ΧΑΤΖΗΣ

1. Κατ' ἐμὲ εἶναι τὸ σλαβ. *janitzza* = ποτάμιον πβ. Ἄ. Χατζηῆν, *Τρίκαλος – Τρίκη*, Ἀθῆναι 1940, σ. 11.

2. Διὰ τὴν μετακίνησιν τοῦ τόνου πβ. *dobrólitzza* – *Ντρομπολιτσά* κ.ἄ.